

DOI: 10.18523/2617-1678.2024.13.102-104

Ткачук М. Л.

СУЧАСНА ФІЛОСОФІЯ ПРАВА У КОНТЕКСТІ СТРАТЕГІЇ «ПРАКТИЧНОГО ПОВОРОТУ»

Козюбра, М. І. (2024). *Практична філософія права. Дух і Літера*

Попри доволі поважний вік філософії права як певної галузі знань, дискусії щодо її предметної сфери, дисциплінарного статусу, генези, специфіки та функцій не вщухають досі як у правничому, так і у філософському середовищі.

До кола яких дисциплін належить філософія права — юридичних чи філософських? Що саме становить її безпосередній предмет і визначає вектори розвитку в сучасному світі? Який характер — вузькофаховий чи міждисциплінарний — має її проблематика? Усі ці питання до сьогодні належать до кола найбільш обговорюваних фахівцями з філософії права, незалежно від того, якими засобами — філософськими чи юридичними — здійснюються спроби концептуалізації правової проблематики.

Потужний досвід сучасного осмислення значених питань увиразнює нова монографія доктора юридичних наук, професора кафедри загальнотеоретичного правознавства та публічного права Національного університету «Києво-Могилянська академія» Миколи Івановича Козюбри «Практична філософія права», щойно опублікована київським видавництвом «Дух і Літера».

Унікальність цієї книжки зумовлено передусім неординарністю постаті її автора, видатного українського вченого, дійсного члена Української академії політичних наук, члена-кореспондента Національної академії правових наук України, заслуженого юриста України, судді Конституційного суду України у 1996–2003 рр., автора понад двохсот п'ятдесяти праць, присвячених аналізу філософсько-методологічних проблем правознавства, принципу верховенства права, питань конституційного права тощо. Видатний фахівець у царині теоретичної юриспруденції, Микола Козюбра є не менш відомим і як юрист-практик, безпосередньо залучений до

експертної діяльності у сфері законотворчості та роботи Конституційного суду України, а також як талановитий педагог, який залишив вагомий слід у розбудові української юридичної освіти. Саме ця синергія багаторічного наукового, практичного і педагогічного досвіду в царині правознавства, зокрема й у сфері вивчення та викладання філософії права, теорії права та конституційного права, становить основу його нової праці.

Передусім варто наголосити, що рецензована монографія Миколи Козюбри відображає сучасні тенденції у розвитку як світової філософії з її «практичним поворотом» останніх десятиліть й актуалізацією всього спектра питань, традиційно охоплюваних практичною філософією, так і правознавства з його дедалі виразнішою «змінюю парадигм» і поступовим відходом від державоцентричних орієнтирів на користь людиноцентризму. Демонструючи глибоке розуміння сутності, причин і наслідків цих процесів, автор слушно наголошує зростання значущості філософії права у царинах як філософії, так і юриспруденції, її відмову від стереотипного отожднення права із законодавством, намагання досягнути сутності права та багатоманітність правового життя з позицій цінностей, визначальними з-поміж яких є людина, її свобода і гідність.

Приділяючи значну увагу визначенню предметного поля та дисциплінарного статусу філософії права, Микола Козюбра переконливо увиразнює марність спроб перетворити її на «юридичну догматику» або «аналітичну юриспруденцію», а подекуди й підмінити собою конкретні юридичні науки. Обстоюючи переконання в тому, що «філософія права має залишатися філософією з притаманними їй методами і особливими механізмами сприйняття і пояс-

нення світу права» (Козюбра, 2024, с. 18), автор увиразнює її доглибні світоглядний потенціал і духовно-практичне значення для розв'язання складних питань, що виникають у сучасному правовому житті. У його викладі філософія права постає передусім філософською наукою, сфокусованою на засадничих онтологічних, гносеологічних, аксіологічних проблемах права, що отримує послідовне втілення у чіткій і глибоко продуманій структурі роботи.

Рецензована монографія містить чотири розділи.

Аналізуючи в першому розділі роботи сутність і предметне поле філософії права, автор зосереджується на розгляді її співвідношення із наукою і загальною теорією права, визначає їхні спільні та відмінні риси. Спеціальну увагу він приділяє питанню власне національних правничої науки та філософії науки, зокрема й окреслює історію становлення і розвитку філософії права в Україні.

У другому розділі монографії, присвяченому онтологічним проблемам права, Микола Козюбра зосереджується на питаннях буття права та його реальності. У фокусі уваги вченого постає головне питання онтології права («що таке право»), яке стосується самої суті, змісту, визначення права. Увиразнюючи розмаїття підходів до праворозуміння, автор переконливо показує усю складність, багатовимірність і парадоксальність права як феномену, а отже, марність сподівань на віднайдення його «єдино правильного» визначення. Важливий акцент у роботі зроблено на безперспективності сциєнтистського підходу до з'ясування природи права й утвердженні філософсько-світоглядного підходу до праворозуміння, який оперує відповідними онтологічними, гносеологічними (епістемологічними) й аксіологічними категоріями.

Розмірковуючи над питанням внутрішньої першооснови права, його фундаментальної властивості, першорядну увагу автор приділяє визначальній, присутній ознаці права — справедливості, хоча й зауважує необхідність рахуватися з іншими значущими ознаками. При цьому справедливість слушно розглядається у монографії не як суто правова чи суто моральна категорія, а як особливий соціально-етичний феномен, який уособлює нерозривний зв'язок між мораллю та правом. Розмірковуючи щодо специфіки реалізації феномену справедливості в юридичній теорії та практиці й проблеми співвідношення реального та ідеального у праві, автор здійснює змістовний аналіз відомої «формули» Густава Радбруха (1878–1949), концепції онто-

логічної структури права Артура Кауфмана (1923–2001) і теорії дуального права Роберта Алексі (нар. у 1945), а також увиразнює практичний аспект зазначених юридичних теорій, зокрема й в українському контексті.

Висвітлюючи онтологічні проблеми права, Микола Козюбра приділяє значну увагу аналізу питання про співвідношення права і держави та основних підходів до його розв'язання, а також механізмам реалізації в умовах держави (зокрема й правової) прав і свобод людини, доглибно пов'язаних із справедливістю як сутнісною характеристикою права.

Третій розділ монографії присвячено розгляду гносеологічних проблем права. У фокусі уваги автора опиняється цілий спектр взаємопов'язаних питань правової гносеології, яка вивчає природу і закономірності пізнання права. Обґрунтовуючи тезу про те, що осягнення сутності правових явищ і процесів є результатом не стільки їхнього пізнання, скільки їхнього розуміння, і полягає не у пошуках істини, а в суб'єктивно-світоглядному осмисленні права через призму таких цінностей, як справедливість, свобода, рівність тощо, Микола Козюбра переконливо демонструє обмеженість класично-позитивістської схеми пізнання права та пов'язаної з нею традиції «наукового обґрунтування права», що досі переважають у вітчизняному правознавстві. Аналізуючи можливості застосування категорії істини до юридичних норм, він наголошує на безперспективності механічного перенесення до сфери правознавства позитивістського розуміння цієї категорії, орієнтованого на стандарти класичної науки та природознавства. Якщо у світлі останніх, як слушно зауважує автор, людина постає передусім відтворювачем дійсності, а істина — її адекватним відображенням, то у царині соціально-гумантарного пізнання, до якої належить і правознавство, людина є активним дівцем, творцем і співавтором. Відповідно, метою суб'єктів нормотворчого пізнання виявляється не «адекватне відображення» чи відкриття об'єктивних закономірностей суспільного буття, а підпорядкування результатів пізнання основній меті права – упорядкуванню поведінки людей на засадах визначальних для нього цінностей, якими є людська гідність, права людини, добро, справедливість.

Своєрідною кульмінацією рецензованої монографії є четвертий, найбільший за обсягом розділ, присвячений аксіологічним проблемам права. Увиразнюючи ціннісну природу права, яка виводить правознавство за межі науки і надає йому істотної специфіки (далеко не завжди усві-

домлюваної у юридичному середовищі), автор послідовно розглядає співвідношення права з такими духовно-практичними формами освоєння світу, як релігія, мораль і мистецтво. Предметом його першорядної уваги постають також цінності у праві, цінність права та власне правові цінності, зокрема визначення змісту і специфіки кожного із зазначених понять.

Значну роль в аналізі аксіологічних проблем права Микола Козюбра надає принципам права, в яких слушно вбачає один із найважливіших виявів правових цінностей і найпереконливіших свідчень практичності філософії права. Окремі параграфи монографії присвячено, зокрема, характеристичі наявних підходів до розуміння принципів права та їхньої онтологічної й епістемологічної природи. Крім того, розглянувши питання класифікації принципів права за сферою їхньої дії, автор детальніше зупиняється на їх основних видах — універсальних, цивілізаційних, правосімейних і національних принципах права. Підсумовуючи результати аналізу цього питання, він доходить висновку про те, що провідною тенденцією розвитку права в сучасному світі є універсалізація принципів, яка, однак, не відкидає специфіки правового регулювання в різних країнах і не призводить до цілковитої уніфікації права.

Як бачимо, рецензована монографія містить систематичний виклад усього спектра питань, що їх охоплює сучасна філософія права. Серед принципів для автора ідей варто зазначити послідовне розрізнення між правом і законодавством (як показано у праці Миколи Козюбри, законодавство є лише необхідним інструментом та орієнтиром для розгляду конкретних правових ситуацій), намагання позбавити українську

юридичну науку «родимих плям» радянсько-позитивістської традиції й, нарешті, наголос на важливому практичному аспекті філософії права, яку зазвичай потрактовують як абстрактну й далекую від запитів сьогодення та реальних потреб людини і суспільства суто теоретичну дисципліну. Переконаливо доводячи, що для розуміння права бракує засобів лише формальної логіки, монографія Миколи Козюбри утверджує принципіву значущість осмислення права з позицій цінностей, передусім людини, її свободи і гідності. Він слушно наголошує на тому, що сенс філософії права полягає «у розширенні і розвитку правового світогляду та правового мислення, у подоланні вузького позитивістського погляду на право, як на технічний засіб руху до задоволення певних прагматичних цілей, у його розумінні, як духовного феномена, який не тільки спирається на всю систему людських цінностей, а й сам ці цінності уособлює й утверджує» (Козюбра, 2024, с. 20).

На наш погляд, успішній реалізації авторського задуму чимало сприяла відмова від традиційного монологізму та менторства у викладі матеріалу. Діалогічний, проблемний, дискусійний і навіть провокативний стиль рецензованої книжки спонукають читача до активної мисленевої співпраці з осягнення предмета і суттєво допомагають автору в ефективному досягненні основної мети.

Поза сумнівом, високий рівень фахової компетентності Миколи Козюбри, оригінальний задум і зміст його нової праці, аналітична й водночас жвава манера викладу, теоретична і практична значущість сприятимуть успіху рецензованої монографії як серед юристів, так і серед філософів.

Список посилань

Козюбра, М. І. (2024). *Практична філософія права*. Дух і Літера.

References

Kozyubra, M. I. (2024). *Praktychna filosofia prava* [Practical Philosophy of Law]. Dukh i Litera [in Ukrainian].

Maryna Tkachuk

MODERN PHILOSOPHY OF LAW IN THE CONTEXT OF THE “PRACTICAL TURN” STRATEGY:

Koziubra, M. I. (2024). *Praktychna filosofia prava* [practical philosophy of law]. Dukh i Litera

